

Latina este o limbă indoeuropeană care aparține grupului italic. La început ea a fost limba Romei antice și a provinciilor Italiei centrale. Limba latină este și azi limba oficială a Bisericii Catolice, iar expresii și terminologie latină se folosesc în medicină, în botanică, în farmacologie și jurisducție. Adesea considerată limbă moartă, latina merită înviată datorită expresiilor care circulă în acte

oficiale și care vor persista în limba română.

Să începem, așadar, în acest număr și următorul o călătorie în acea lume lingvistică din care ne tragem, parțial sau complet, seva culturală!

1. Mea Culpa (lat. "Din vina mea") este o expresie celebră, de origine latină, datând din secolul al XVI-lea, făcând aluzie la ritualul catolic al confesiunii (Confiteor - mă spovedesc, din secolul 9 e.n.), în care penitentul își recunoaște vina în păcat și, prin urmare, se pronunță, bătându-se în piept, pentru a-și asuma responsabilitatea pentru greșelile comise. În dreptul roman, principiul „mea culpa” a fost adesea folosit pentru a acorda circumstanțe atenuante acelor care își recunoșteau vina. În limba română expresia completă este a face mea culpa, adică a mărturisi greșeala. Textul inițial al ritualului catolic ce presupunea confesiunea sau recunoașterea păcatelor este mai lung, însă, din 1970, varianta abreviată este următoarea:

Confiteor Deo omnipotenti
et vobis, fratres,
quia peccavi nimis
cogitatione, verbo,
opere et omissione:
mea culpa, mea culpa,
mea maxima culpa.
Ideo precor beātam Mariam semper
virginem,
omnes angelos et sanctos,
et vos, fratres,
orare pro me ad Dominum Deum
nostrum.

(Mă spovedesc lui Dumnezeu
cel Atotputernic,
și vouă, fraților,
căci am păcătuit prea mult
în gând, cuvânt,

prin faptă și din ignoranță:
din vina mea, din vina mea
din vina mea cea mai mare.
De aceea mă rog la binecuvântata
Maria, pururea Precurata,
La toți Îngerii și Sfinții,
Și la voi, frați,
Rugați-vă pentru mine, în
numele Domnului Dumnezeuului
nostru)

2. Expresia „tabula rasa“, care înseamnă „tablă ștersă sau curată“, provine din traducerea latină a lucrării „De Anima“ a lui Aristotel, preluată de filosoful John Locke în secolul XVII („Nimic nu este în intelect fără să fi fost mai întâi în simțuri“), când a dezvoltat o nouă teorie empirică asupra gândirii umane, caracterizând starea inițială a psihicului copilului și afirmând că omul nu are niciun fel de idei sau principii înnăscute.

Spre deosebire de Aristotel, stoicii nu atribuiau suflet plantelor, ci numai animalelor și omului, acesta din urmă fiind considerat singura ființă înzestrată cu rațiune. Sufletul omului este, după stoici, asemănător cu o tablă nescrisă (tabula rasa) pe care lucrurile din mediul extern se imprimă, așa cum se imprimă sigiliul unui inel pe o ceară moale, producând în acest mod reprezentări. Astăzi, francezii folosesc expresia „faire table rase“, în înțelesul figurat, prin aceea că se consideră neimportant ceea ce a fost spus, scris sau făcut anterior. În limba română a face tabula rasa înseamnă a renunța la anumite păreri, idei, pentru a adopta altele, sau chiar a șterge cu buretele.

3. Divide et Impera! (lat. „Dezbină și stăpânește!“) este un adagiu roman folosit de Machiaveli sub forma „divide ut regnes“ („dezbină ca să conduci“), însă sintagma belicoasă este atribuită, în mod just, de istoricii regelui Filip al II-lea al Macedoniei (382-336 î.Hr.), sub forma Διαίρει καὶ βασίλευε. Ulterior, Niccolò Machiavelli, în calitatea sa de diplomat, funcționar public, filozof, om politic și scriitor italian, a studiat politica Imperiului Roman și a rezumat-o în acest principiu de guvernare, făcând-o celebră în cartea *Arta războiului*.

Scrisă între 1519 și 1521, cartea are structura unui dialog socratic sau manual de tactică militară, indispensabil în exercitiul de guvernare al principelui italian. Machiavelli considera că un om politic trebuie să posede competențe și să-și asume responsabilitati militare. Principiul de guvernare machiavelic a fost utilizat pentru a defini politica Imperiului Habsburgic, pentru ca apoi să fie preluat de Marile Puteri economice și politice în justificarea propriilor acțiuni unilaterale.

4. Gaudeamus igitur înseamnă literal: să ne bucurăm, deci. „Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus!“ („Să ne bucurăm, deci, cât suntem tineri“) este primul vers dintr-un vechi cântec care a devenit imnul studenților în multe țări. Cântecul datează din secolul al XVIII-lea și este inspirat dintr-un manuscris în limba latină din 1287. Universitatea din Heidelberg, unde s-a localizat istoric acest cântec, datează din anul 1386. Faima acestui centru universitar a rămas legendară prin viața plină de veselie a studenților și prin relațiile pline de umanism dintre profesori și studenți (Vivat

Academia, vivat profesores!), de unde și existența unei alte expresii romantice: imaginea Heidelbergului de altădată (Alt-Heidelberg este o piesă de teatru de Wilhelm Meyer-Förster, din 1901).

5. Sub aceeași efigie universitară avem în limba latină sintagma Alma Mater, expresie popularizată odată cu întemeierea Universității din Bologna, în anul 1088: Alma Mater Studiorum (Mama rodnică a învățaturii). Dicționarele de specialitate îi atribuie poetului Lucrețiu această sintagmă din celebrul și unicul său volum de poezie: *De rerum natura* (secolul I î.e.n.), și este epitetul zeiței Venus, văzută ca principiu al rodniciei, al fertilității și al creației universale. Chiar dacă termenul nu este înregistrat în dicționarele românești, poetul și traducătorul George Murnu va folosi parte din sintagmă în traducerea din 1924 a *Odiseei*, sub forma unui calc lingvistic, cu efecte amplificate la nivel liric: „unic almă a vieții floare” (p.65), „Alma-a culmilor splendoare ce prăpastia-n cunună” (p. 83), „Cod smernic în genunchi, zeiță almă” (p. 90).

6. *Mens sana in corpore sano* (Minte sănătoasă în corp sănătos), afirmație dinamică a sănătății trupești și cognitive, a fost folosită de poetul latin Iuvenal în lucrarea „*Satirae*” („*Satire*”). Ulterior, aceste cuvinte au devenit deviza educației fizice. Dacă la cunoscutele cuvinte ale lui Iuvenal adăugăm pe acelea ale lui Marțial - „*Non est vivere, sed valere vita est*” (Nu să trăiești, ci să te bucuri de viață) - care exprimă sănătatea trupului și spiritului, o sănătate morală mai ales, avem o imagine completă și dezirabilă a demnității umane. Motto-ul olimpic, propus de Pierre de Coubertin la crearea Comitetului Olimpic Internațional în 1894, se inspiră din sintagma lui Iuvenal: *Citius, Altius, Fortius* (lat. „Mai rapid, mai înalt, mai puternic”), dar deținătorul, de facto, al devizei a fost Henri Didon (1840-1900), un preot dominican pasionat de atletism.

7. *Memento mori* (Adu-ți aminte că vei muri) este o expresie atribuită în mod eronat lui François-René de Chateaubriand, în opera „*Le génie de christianisme*” (1802), cu referire la călugării din ordinul trapist (înființat în secolul al XVII-lea). *Memento mori* era, de fapt, o urare folosită de eremiții Sfântului Paul din Franța (1620-1633), cunoscuți și ca Frații Morții. Afirmația filosofică este varianta scurtă a versetului biblic din *Ecleziast*: *Memor esto quoniam mors non tardat* (Amintește-ți

că moartea nu încetinește).

În spațiul românesc sintagma s-a impus și a devenit celebră în panorama romantică omonimă scrisă de Mihail Eminescu, adevărat poem sociogenic pe tema *fortuna labilis*.

Mergi, tu, luntre-a vieții mele, pe-a visării lucii valuri, Până unde-n ape sfinte se ridică mândre maluri, Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci de chiparos, Unde-n ramurile negre o cântare-n veci suspină, Unde sfinții se preîmplă în lungi haine de lumină, Unde-i moartea cu-aripi negre și cu chipul

ei frumos.

Florentin Streche

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*